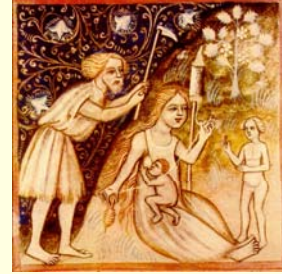

Textilní výroba v českých zemích ve 13. – 15. století

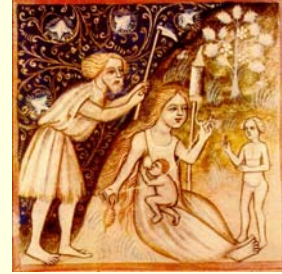
*PhDr. Helena Březinová, Ph.D.
Archeologický ústav AV ČR Praha, v.v.i.
brezinova@arup.cas.cz*

Poznání středověké textilní produkce

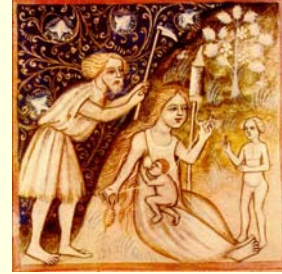
- **Rozsáhlá a složitá problematika zahrnující řadu vědních oborů**
- **Spolupráce historiků, kunsthistoriků, archivářů, etnografů, archeologů, filologů, konzervátorů a textilních technologů**
- **Široké spektrum pramenů**
- **Odlišná hlediska, metody a interpretace**

Dějiny bádání o vývoji textilní výroby

- **Historie** – Zikmund Winter, František Graus, Václav Husa, Josef Janáček, Helena Businská
- **Etnografie** – Marie Stará–Moravcová, Jitka Staňková
- **Technologie** – Miroslav Pávek, Alena Samohýlová
- **Středověká móda** – Ludmila Kybalová
- **Archeologie** – Milena Bravermanová, Helena Březinová
- **Konzervátoři** – Vendulka Otavská

Archeologické poznání textilní produkce

- Do 90. let 20. století ojedinělý zájem archeologů
- Systematické archeologické bádání od 90. let 20. století
- Stále narůstající počet archeologických nálezů souvisejících s textilní výrobou
- Příznivé podmínky pro dochování organických materiálů v městském prostředí
- Rozmach archeologických výzkumů v městském prostředí

Prameny pro studium textilní výroby

➤ Archeologické

➤ Ikonografické

- (iluminace v rukopisných knihách, deskové obrazy, nástěnné malby, dřevořezby, plastiky, reliéfy na kachlích – konkrétní použití nástrojů a pomůcek, vzhled oděvu)

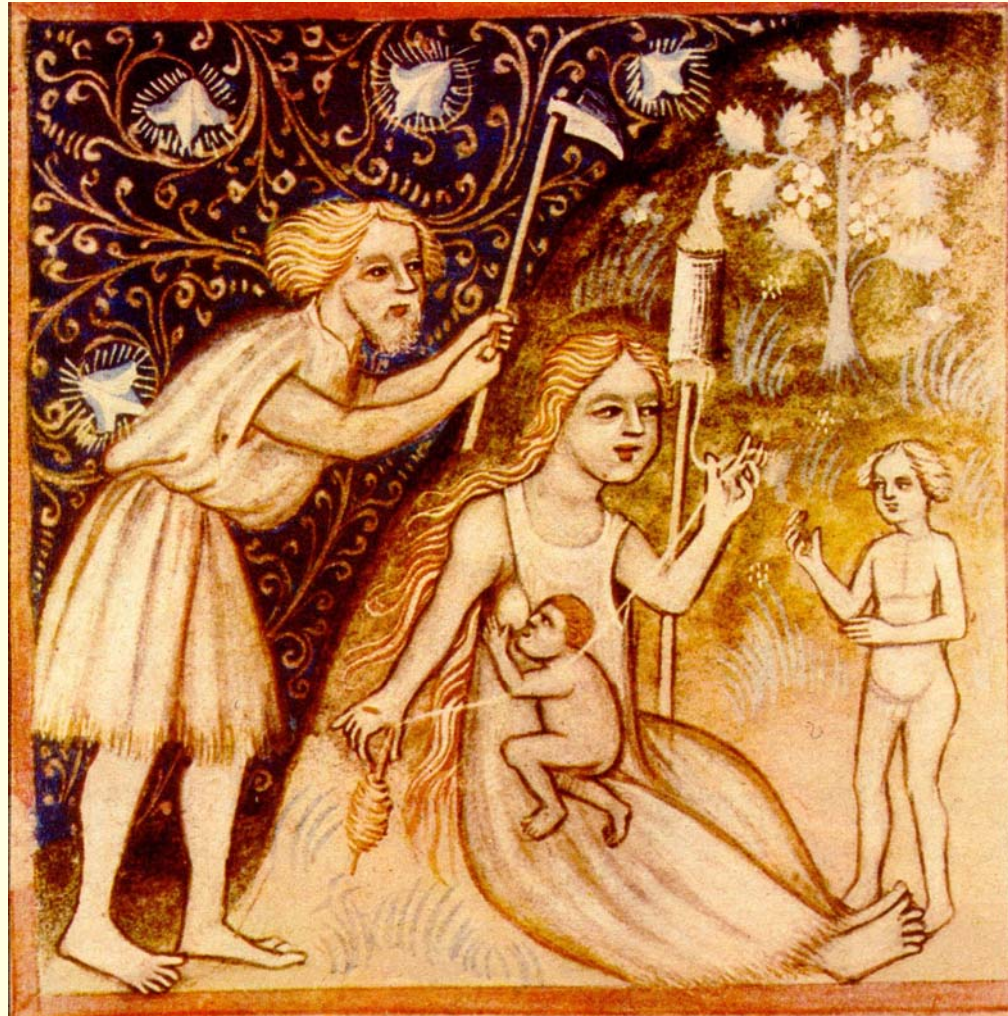
➤ Písemné

- (Cechovní statuta a regule, městské knihy, inventáře, kupní a darovací smlouvy, pozůstalosti – struktura a fungování textilního řemesla v rámci společnosti)

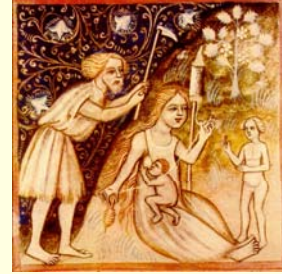
➤ Etnografické

- (etnografické paralely k výrobním postupům)

Struktura a organizace textilní výroby v českých zemích

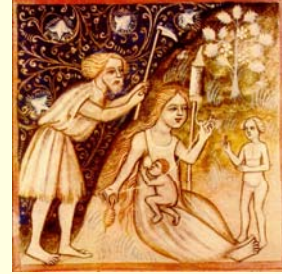

Struktura a organizace textilní výroby v českých zemích

- **Do poloviny 13. století stejný charakter jako v raném středověku – podomácká výroba a samozásobitelství**
- **Od poloviny 13. století změna – postupné vytváření specializovaného řemesla s dělbou práce a použitím dokonalejšího výrobního zařízení**

Struktura a organizace textilní výroby v českých zemích

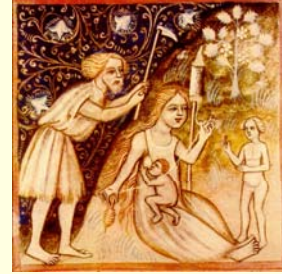
- **Městské textilní řemeslo – soukenictví, rozdělení a specializace jednotlivých po sobě následujících pracovních postupů, výkonnější zařízení a pomůcky**
- **Venkovské textilnictví – dlouho přetrvávající domácí výroba, specializované plátenictví, používání tradičních nástrojů**

Struktura a organizace textilní výroby v českých zemích

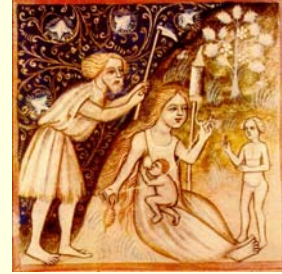
- Soukenické řemeslo - výroba vlněných valchovaných tkanin
- První soukenické cechy po polovině 14. století ⇒ specializace a dělba práce ⇒ zlepšení produktivity i kvality
- Specializace řemesel – vlnaři, mykači, česači, přadláci, tkalci, valcháři, počesávači, postřihači
- Využití místní i dovážené suroviny
- Produkce pro místní spotřebu i na vývoz

Struktura a organizace textilní výroby v českých zemích

- **Plátenická výroba – zhotovování tkanin z rostlinných (lněných) vláken**
- **Venkovské prostředí a malá města v horských a podhorských oblastech**
- **Pomalejší a méně progresivní rozvoj než u soukenictví**
- **Velký podíl domácí (ženské) práce**

Struktura a organizace textilní výroby v českých zemích

- **Další samostatná specializovaná řemesla - barchetníci, flokaři, barvíři, vyšivači, prýmkaři, síťáři**
- **Textilní techniky jako zálibná činnost v prostředí nobility**
- **Textilní techniky v církevním prostředí**

Textilní materiály

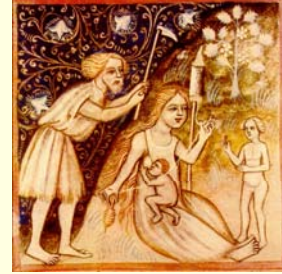
➤ Rostlinná vlákna:

len, konopí, kopřiva, bavlna

➤ Živočišná vlákna:

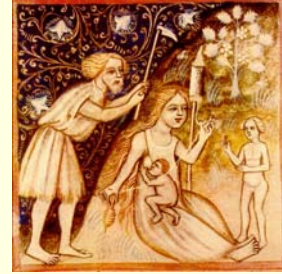
ovčí vlna, zvířecí srst, žíně, hedvábí

Textilní technologické postupy

- Všechny postupy, které souvisejí s výrobou textilu, můžeme rozdělit do pěti základních skupin:
- příprava textilní suroviny (pěstování, sklizeň, máčení, rosení, lámání a česání rostlinných vláken, stříhání a vochlování ovčí vlny);
- výroba příze (předení za pomoci ručního vřetena);
- výroba textilií (tkaní na různých typech tkalcovských stavů, pletení, háčkování, síťování);
- zušlechťování a úprava textilií (bělení, barvení, valchování, potiskování);
- krejčovské práce (šití oděvů a jiných textilních předmětů).

Příprava textilní suroviny

- Pěstování
- Sklizeň
- Máčení a rosení
- Lámání
- Česání

rostlinných vláken

- Stříhání
- Vochlování
- vyčesávání ovčí vlny

ovčí vlny

Příprava textilní suroviny - nástroje

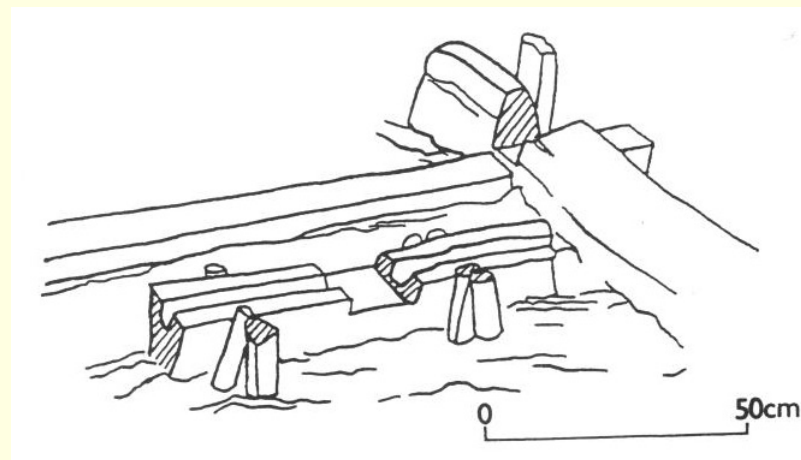

- Drhleny
- Palice a tlouky
- Lamky
- Třepačky
- Vochle
- Pružinové nůžky
- Soukenické střely
- Mykací kartáče
- Česací hřebeny

Příprava textilní suroviny

Příprava textilní suroviny

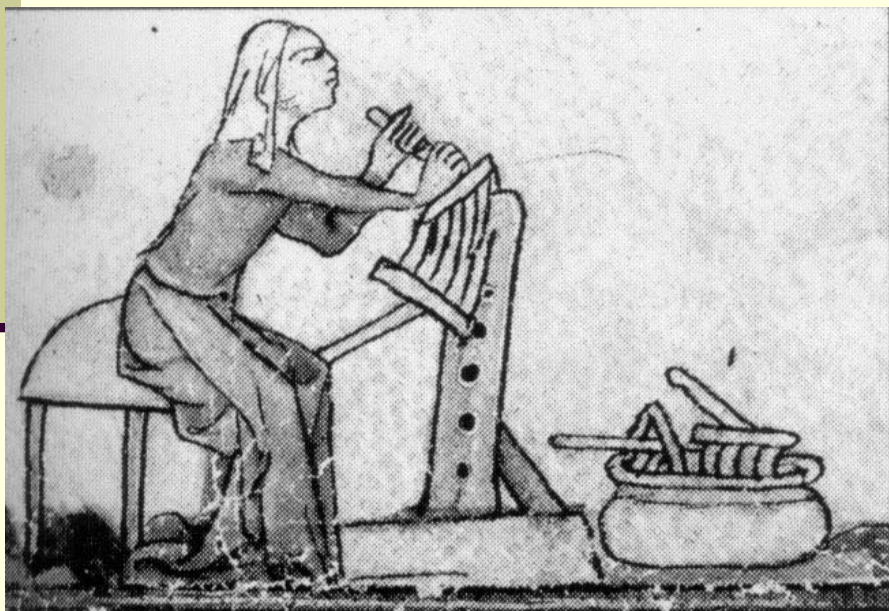
Příprava textilní suroviny

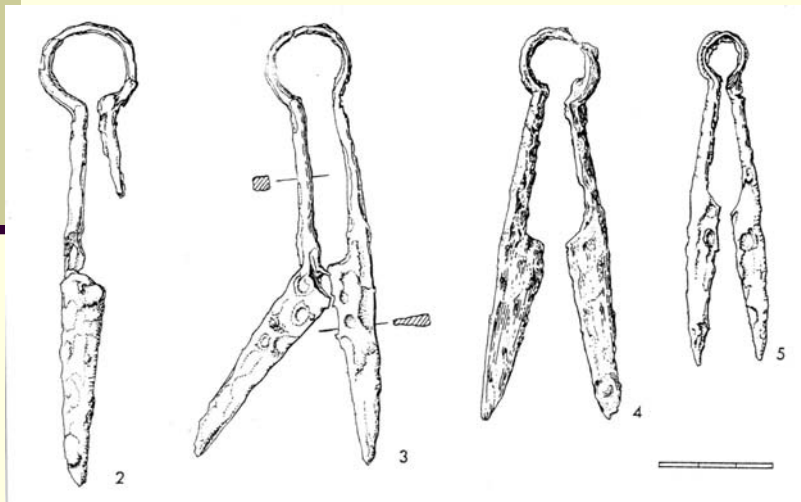
Příprava textilní suroviny

Příprava textilní suroviny

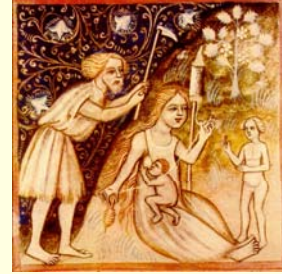
Příprava textilní suroviny

Příprava textilní suroviny

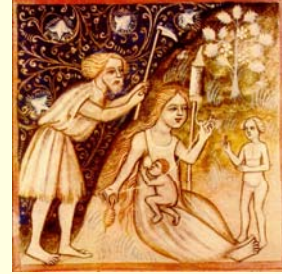
Výroba příze a nití

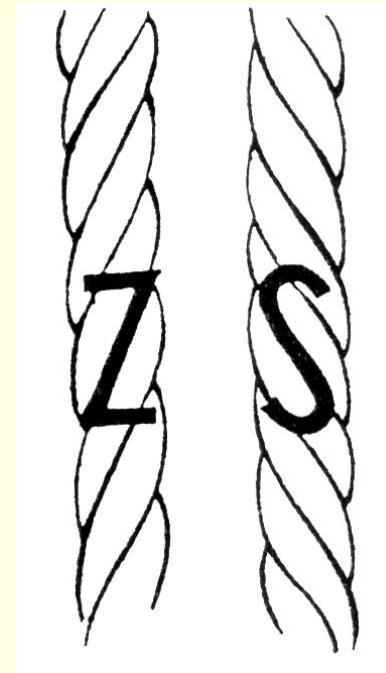
- **Spřádání vláken připravené textilní suroviny – lněné nebo konopné koudele a vlněného přástu**
- **Ruční vřeteno s přeslenem**
- **Spřádací kolo**
- **Kolovrat**

- **Přeslice se zásobou přediva**

Princip předení

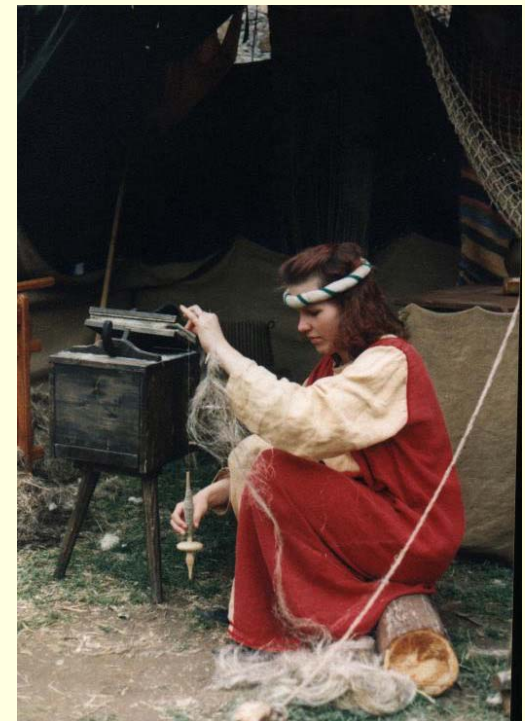
- **Rovnoměrné urovnávání a seskupování vláken textilní suroviny do paralelní polohy a jejich vzájemné kroucení**

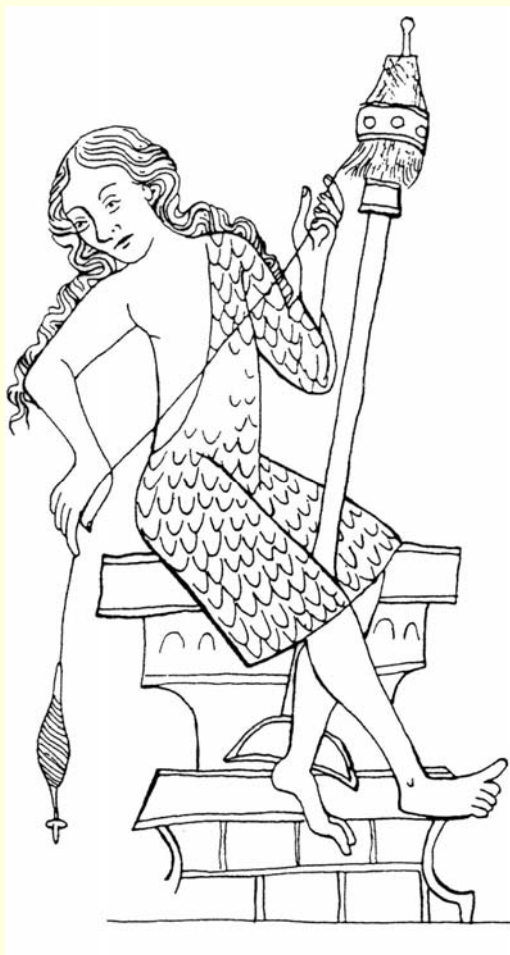
Ruční vřeteno s přeslenem

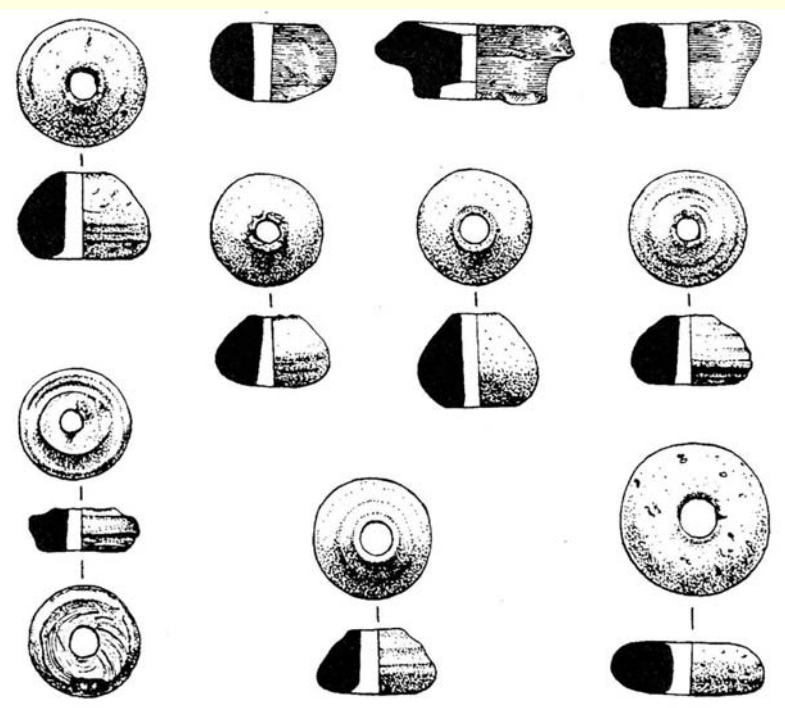
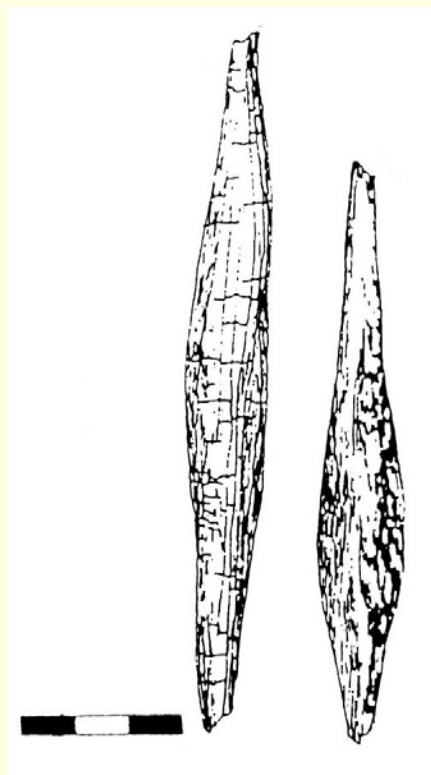
- Použití od pravěku do 14. století, ojediněle až do novověku
- Typickým archeologickým dokladem předení je přeslen
- Materiál – vypálená keramická hlína, střep nádoby, kámen, kost, sklo, dřevo
- Největší počet přeslenů z výzkumů zaniklých středověkých vesnic, dvorců a tvrzí
- Absence přeslenů v městském prostředí

Ruční vřeteno s přeslenem

Ruční vřeteno s přeslenem

Ruční vřeteno s přeslenem

Ruční vřeteno s přeslenem

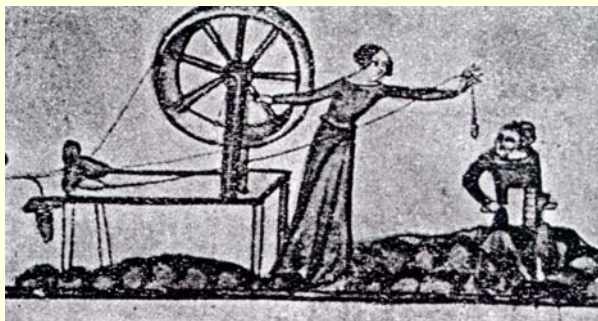
Spřádací kolo

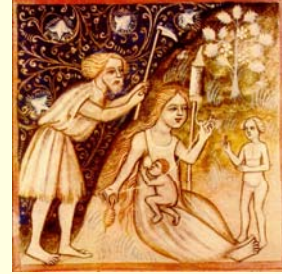
- Začátek používání na přelomu 13. a 14. století v prostředí městského řemesla
- Kvalitativně i kvantitativně výkonnější než ruční vřeteno

Spřádací kolo

Kolovrat

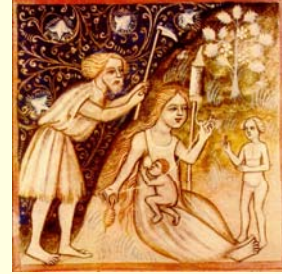
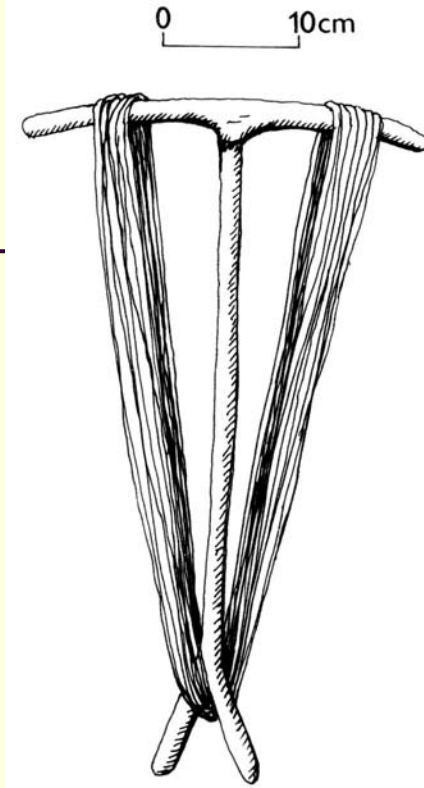
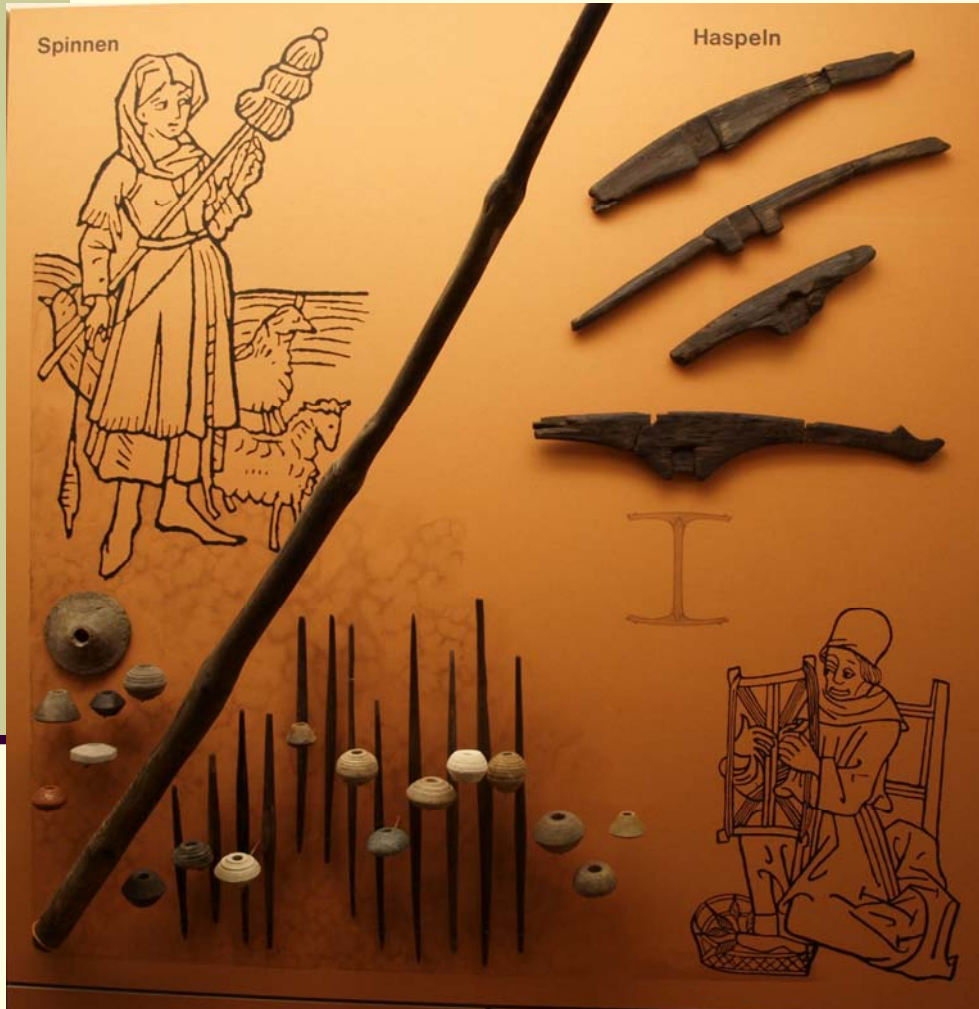
- Výraznější použití až od konce 15. století

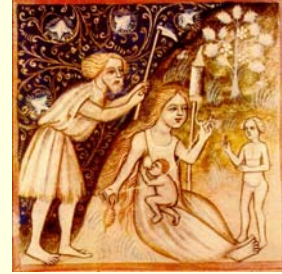
Přeslice

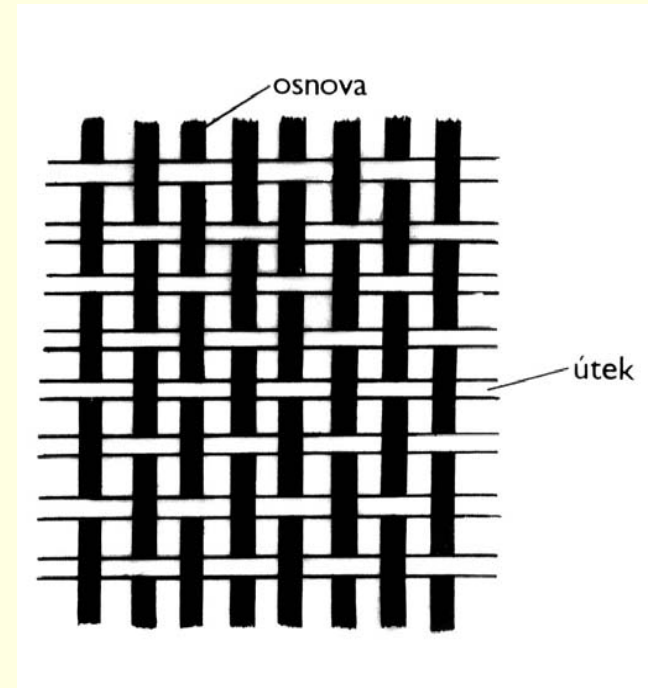
Motovidlo

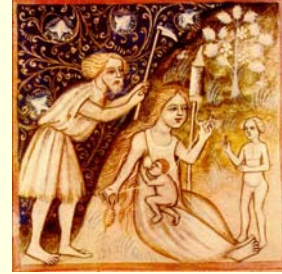
Výroba tkaniny - princip tkaní

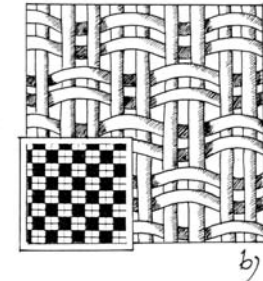
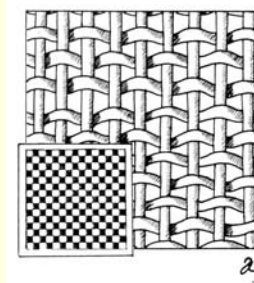
- **Křížení dvou soustav nití – osnova a útku**

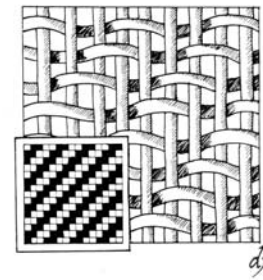
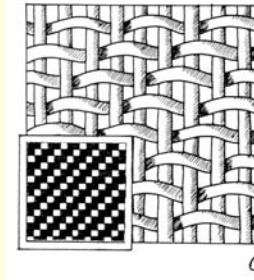
Tkalcovské vazby

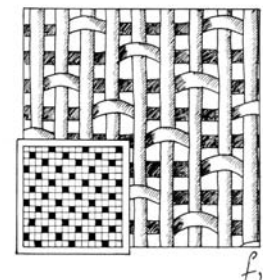
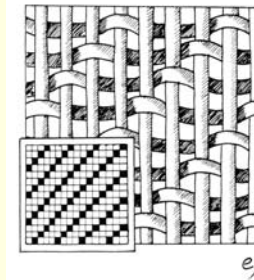
➤ Vazba plátnová

➤ Vazba keprová

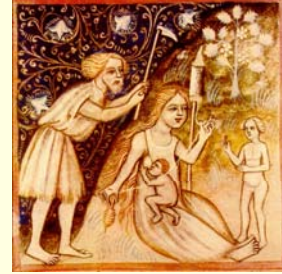

➤ Vazba atlasová

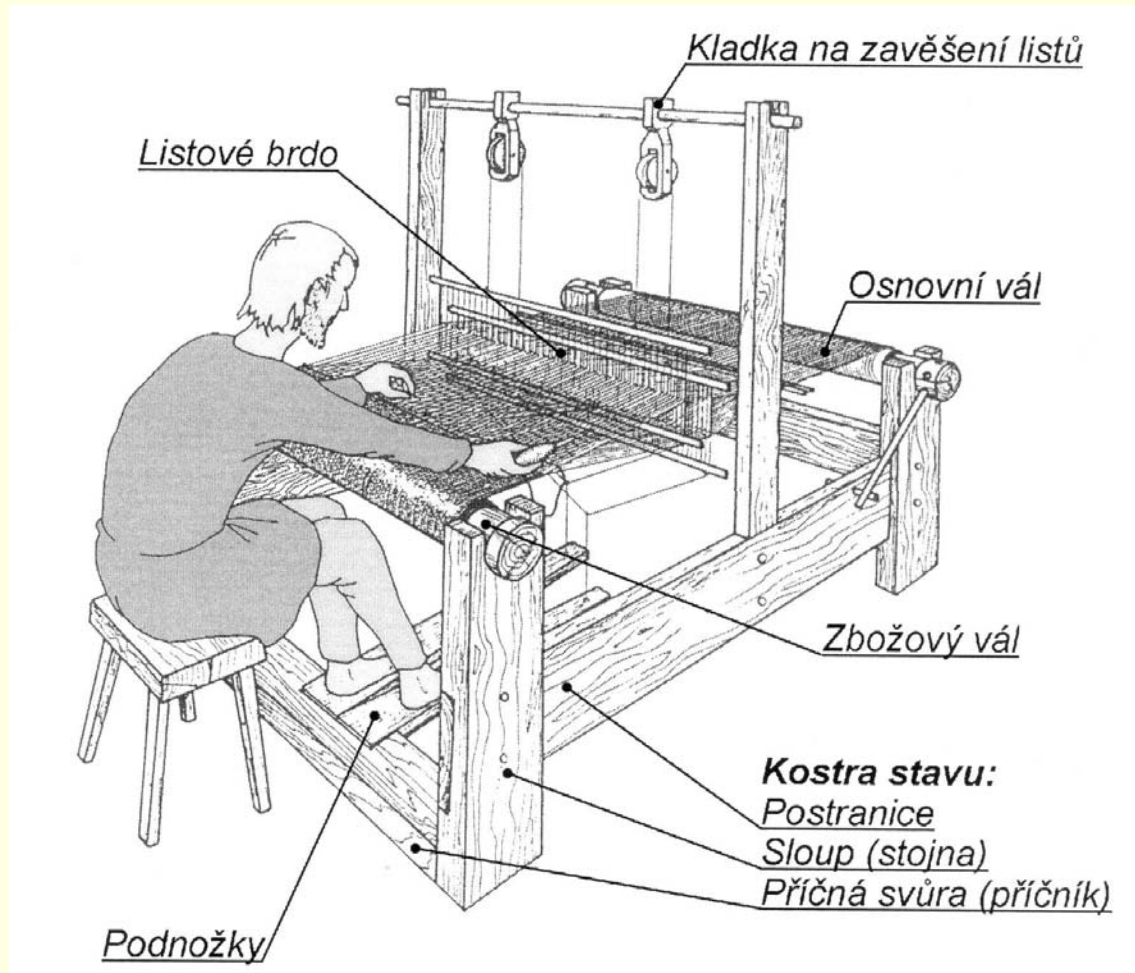
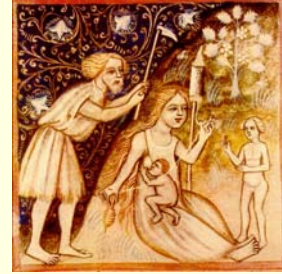
➤ Odvozeniny vazeb

Výroba tkaniny - tkalcovské stavy

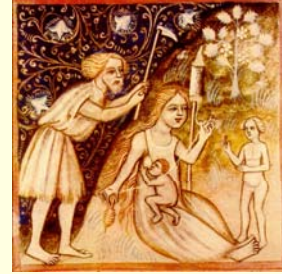

- Prošlupový horizontální stav
- Mřížkový stav
- Destičkový stav

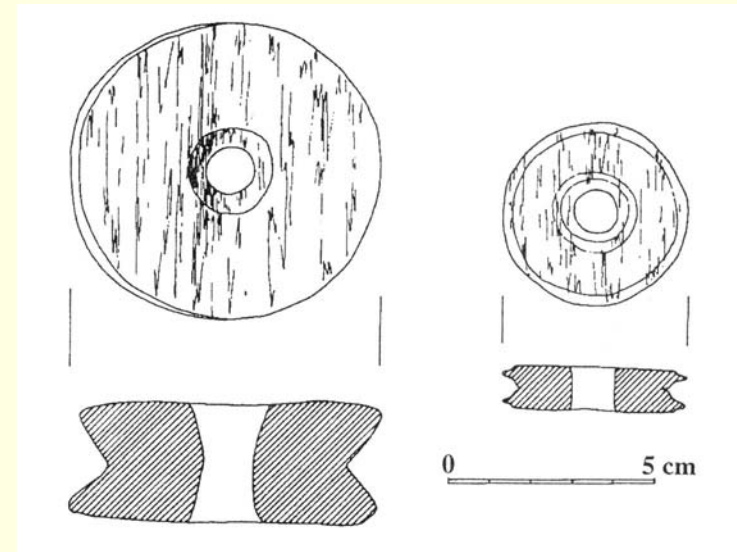
Prošlupový horizontální tkalcovský stav

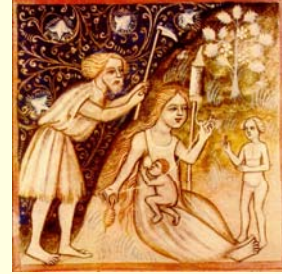
Prošlupový horizontální tkalcovský stav

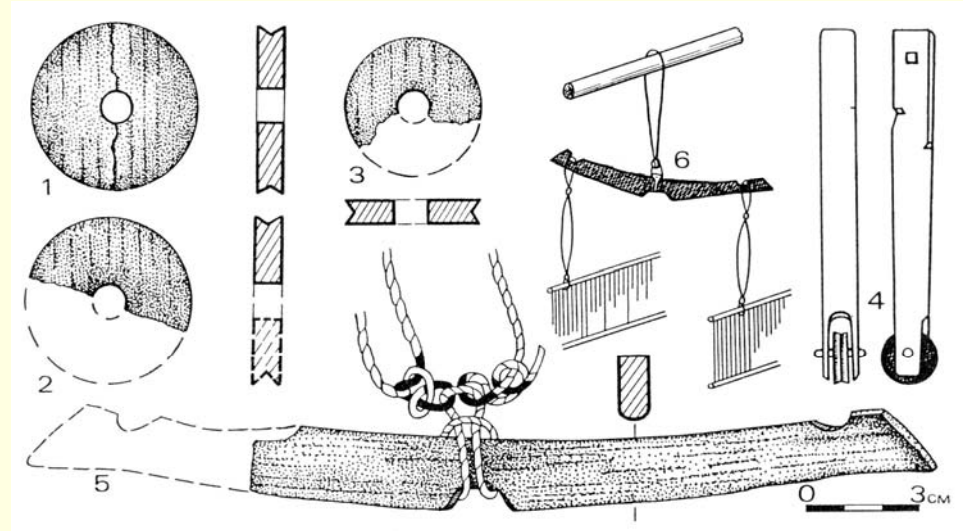
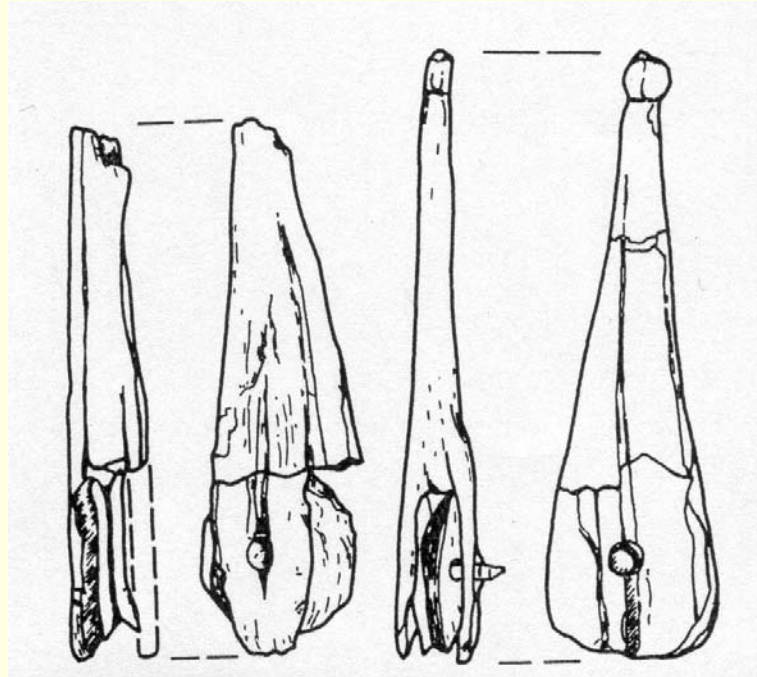
- Nejstarší evropské nálezy součástí horizontálního stavu z 11. století – Gdaňsk, Novgorod, Haithabu
- Četné nálezy z období 13. – 15. století – převážně kotouče z kladky na zavěšení listů s nitěnkami

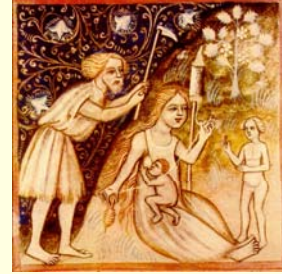
Prošlupový horizontální tkalcovský stav

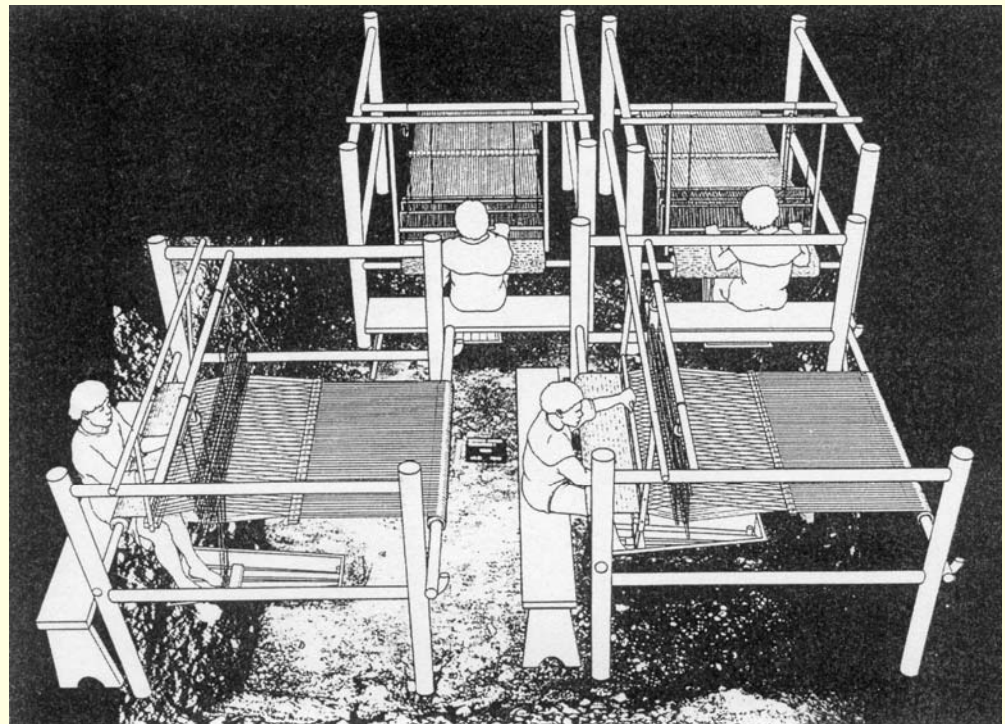
Prošlupový horizontální tkalcovský stav

Prošlupový horizontální tkalcovský stav

- Unikátní nález ze švýcarského Winterthuru – 4 požárem zničené tkalcovské dílny
- z 13. – 15. století

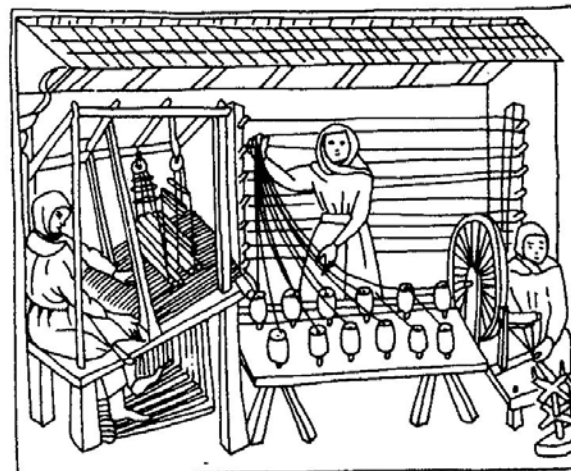
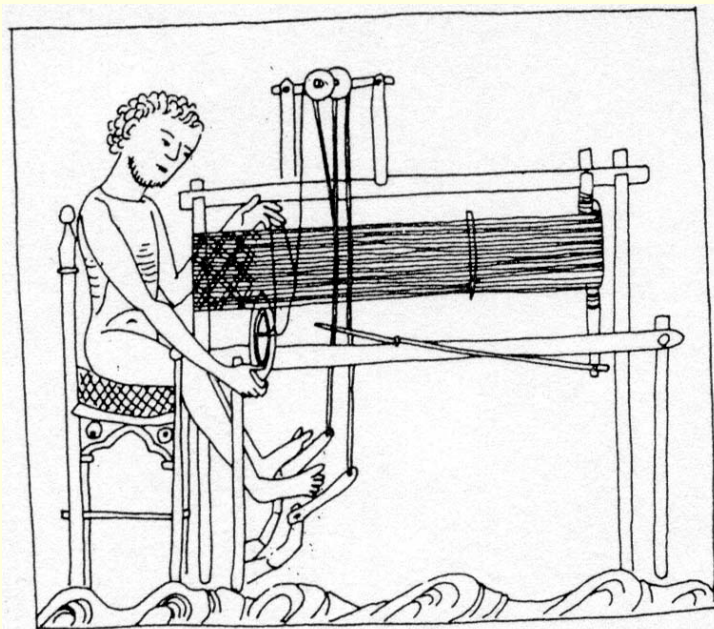

Doklad horizontálního tkalcovského stavu v nálezech

- **Nález železné tkalcovské rozpínky**
- **Zaniklá středověká tvrz v Semonicích u Jaroměře (okr. Náchod)**
- **Počátek 14. století**

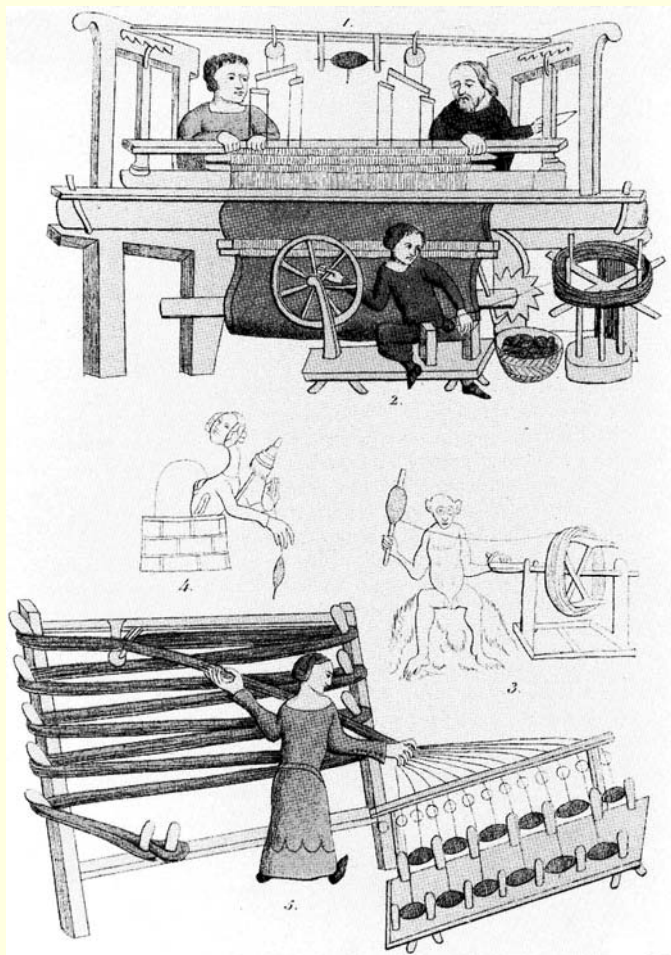
Prošlupový horizontální tkalcovský stav v ikonografii

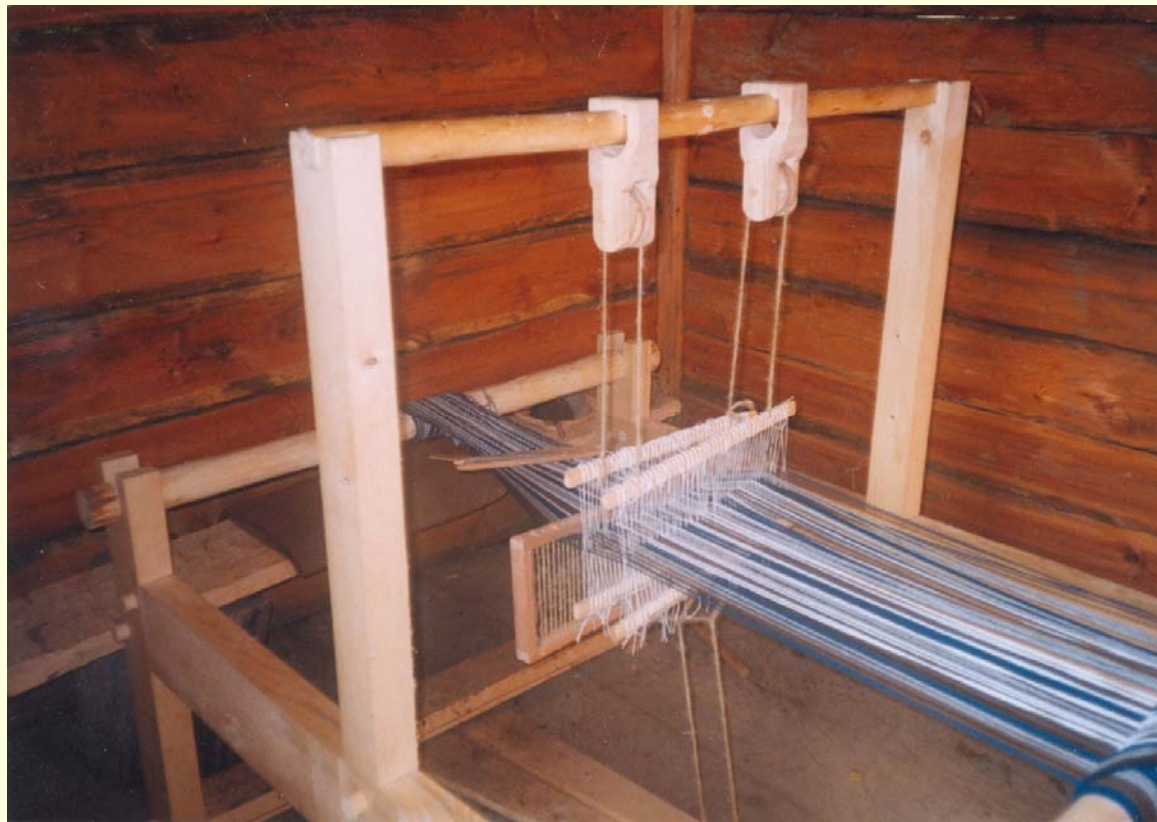
Prošlupový horizontální tkalcovský stav v ikonografii

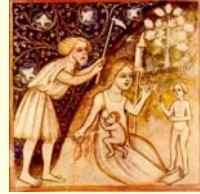
Prošlupový horizontální tkalcovský stav v ikonografii

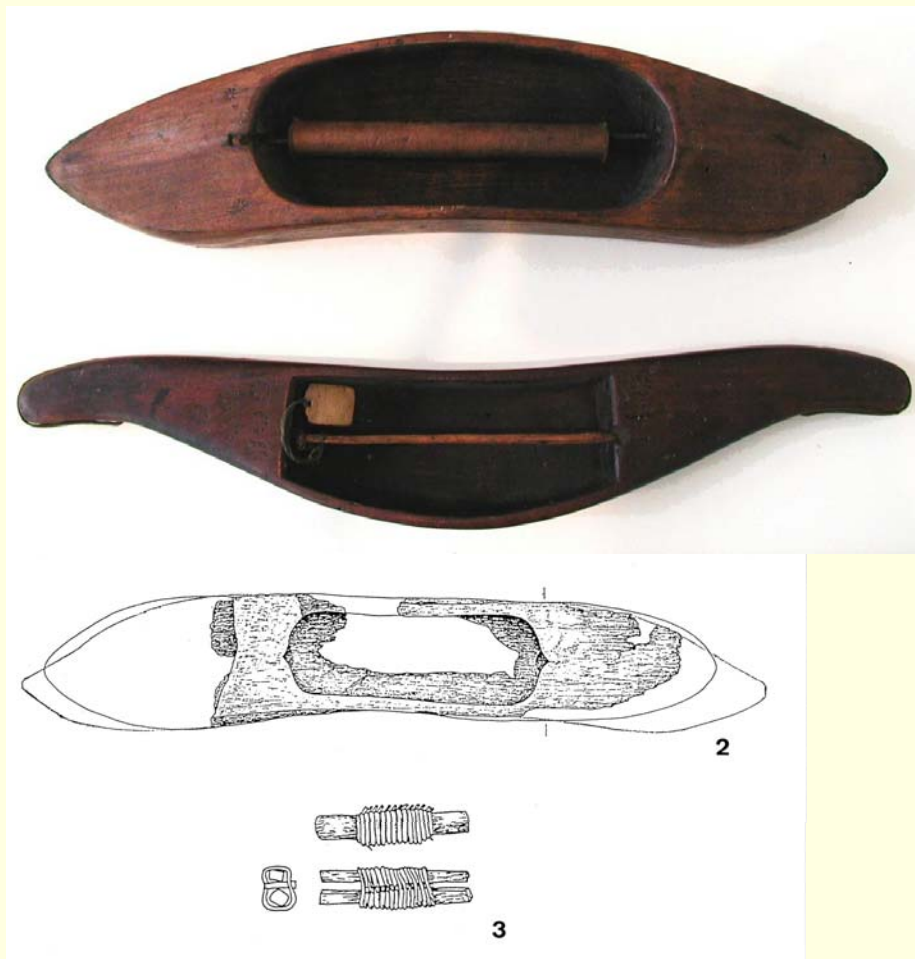
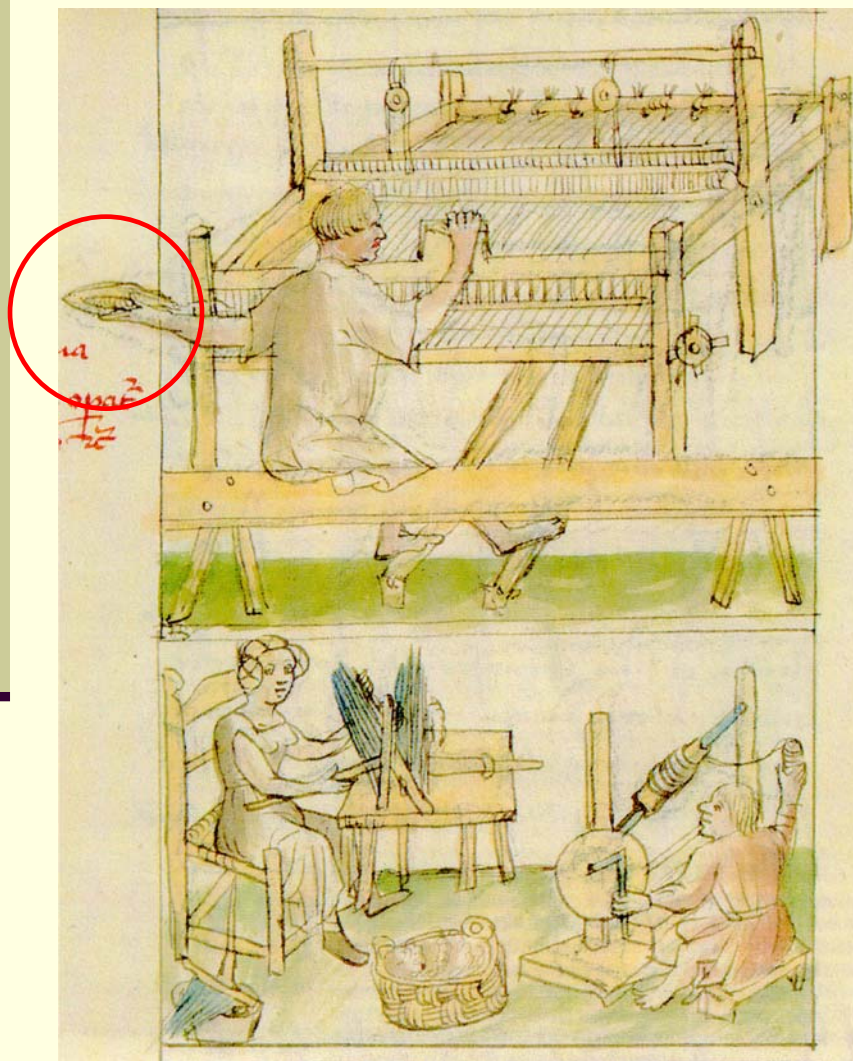
Prošlupový horizontální tkalcovský stav

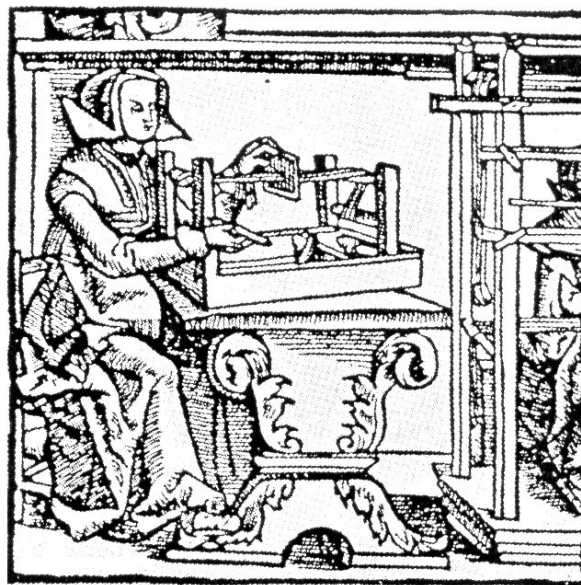
Prošlupový horizontální tkalcovský stav – prošlupní zařízení

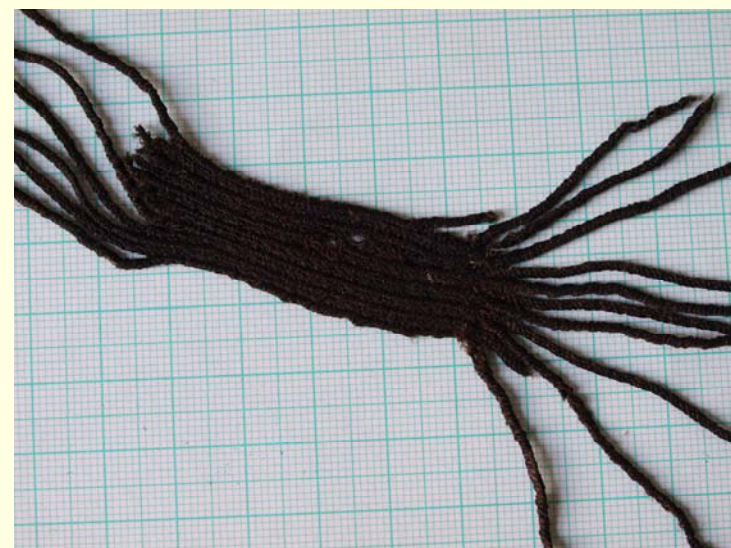
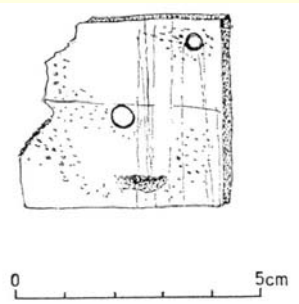
Tkalcovský člunek

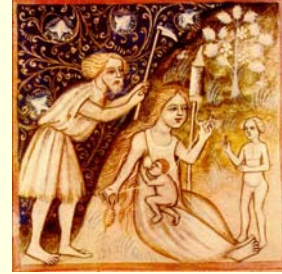
Mřížkový stav

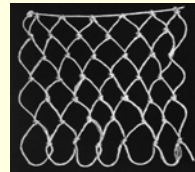
Destičkový stav

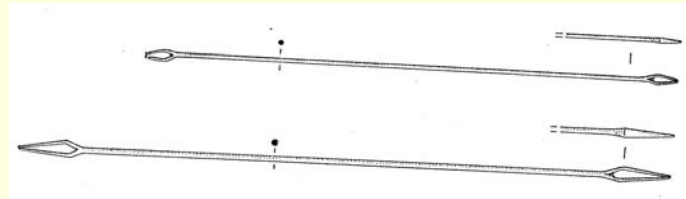
Netkalcovské techniky

➤ **Sít'ování**

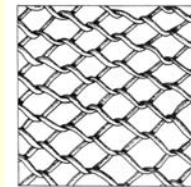
➤ **Pletení**

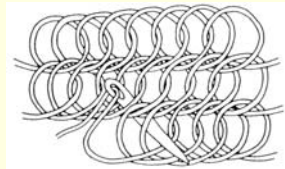
➤ **Háčkování**

➤ **Pletení na formě (zapjastková technika)**

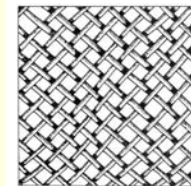
➤ **Pletení na rámu (krosienka)**

➤ **Pletení jehlou**

➤ **Plstění**

Netkalcovské techniky

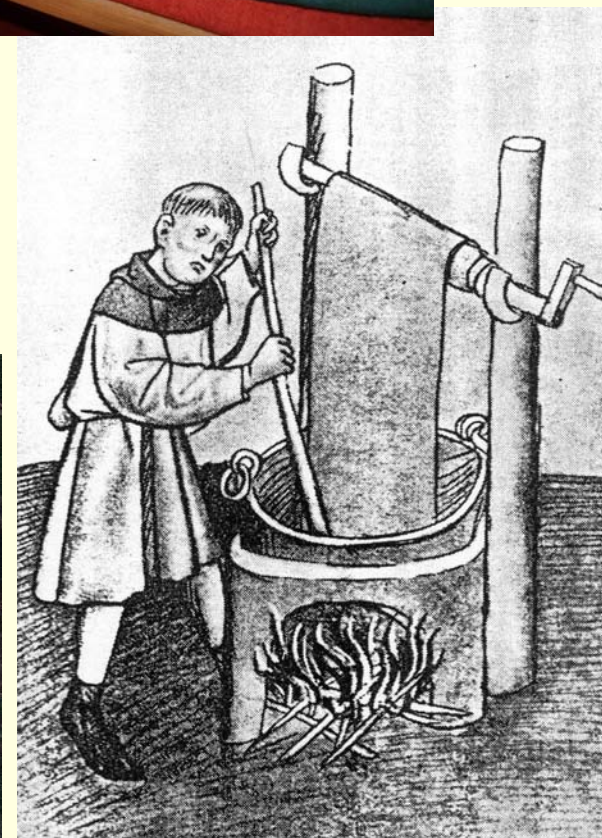

Úpravy hotových textilií

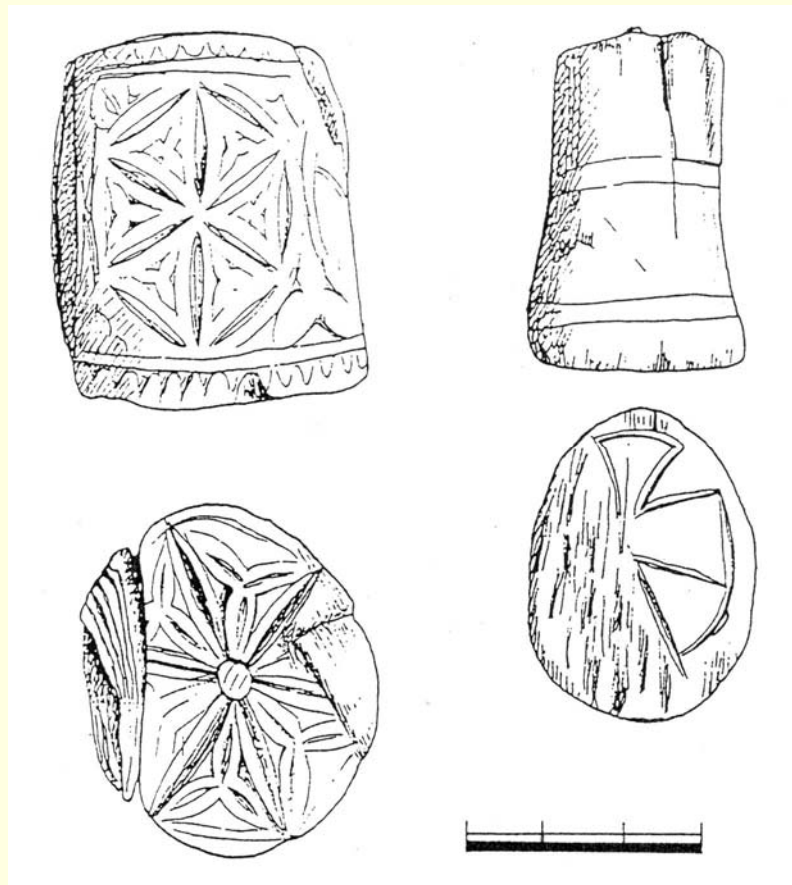

- Bělení
- Mandlování
- Barvení
- Potiskování
- Valchování
- Počesávání a postřihování sukna
- Vyšívání

Barvení

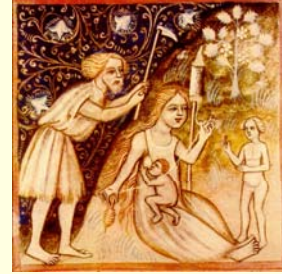
Potiskování látek

Valchování, postřihování a počesávání

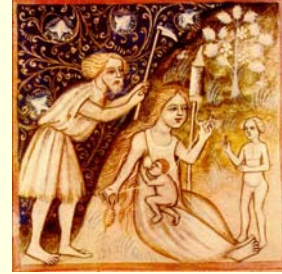
Valchování, postřihování a počesávání

Krejčovské práce

Základní literatura

- ***Březinová, H. 2007: Textilní výroba v českých zemích ve 13. – 15. století. Poznání textilní produkce na základě archeologických nálezů. Dissertationes Archaeologicae Brunenses/Pragensesque 2. Praha – Brno.***